

Slovensko kulturno delovanje na avstrijskem Štajerskem

Slovenian Cultural Activities in Styria, Austria

Susanne Weitlaner

1.04 Strokovni članek
DOI 10.4312/svetovi.1.1.121-126

IZVLEČEK

Avstrijska Štajerska ima svoj slovenski delež prebivalstva. Različni vzroki v zgodovini so vodili do tega, da se manj in manj govori slovensko. Katera slovenska društva so na Štajerskem in kakšne so njihove aktivnosti za ohranjanje slovenskega jezika, o tem govori sledeči članek.

KLJUČNE BESEDE: slovenska manjšina, avstrijska Štajerska, slovenska kultura, slovenski jezik

ABSTRACT

Styria in Austria has its own Slovenian population. Various historical reasons have led to less and less Slovenian being spoken there. The article presents the Slovenian societies that exist in Styria and the activities they are doing to preserve the Slovenian language.

KEYWORDS: Slovenian minority, Austrian Styria, Slovenian culture, Slovenian language

UVOD

Na avstrijskem Štajerskem živi približno 6200 Slovencev in Slovenk, od tega v Gradcu 3200. V to število niso vključeni avtohtoni štajerski ter koroški Slovenci in Slovenke. Čeprav se na Štajerskem niso ohranile slovenske šege in navade, kot je to pri sosednjih Slovencih na avstrijskem Koroškem ali pri Slovencih v Porabju, več društev skrbi za ohranjanje slovenske besede na tem območju s kulturnimi prireditvami in druženjem. Za tiste, ki iščejo stik s slovenskim jezikom in kulturo, skrbijo tri društva: kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko –

Pavlova hiša, najstarejše društvo Klub slovenskih študentk in študentov v Gradcu in društvo Avstrijsko-slovensko prijateljstvo v Gradcu. Vsako društvo ima svoj poseben program, svojo ciljno skupino, med sabo pa se dopolnjujejo in sodelujejo. Poleg teh društev deluje na avstrijskem Štajerskem tudi Štajerski institut za ljudsko pesem (*Steirisches Volksliedwerk*), ki ima sedež v Gradcu. Kljub temu da je torej na avstrijskem Štajerskem kar nekaj slovensko govorečih, pa to seveda še ne pomeni, da se vsi zanimajo za slovenske kulturne dogodke in slovensko šolsko ponudbo. Kot predstavnica Pavlove hiše bom spodaj obširneje predstavila predvsem naše društvo, na kratko pa bom predstavila tudi dejavnosti drugih dveh društev in projekt Instituta, v okviru katerega so zbirali slovenske pesmi na avstrijskem Štajerskem.

KULTURNO DRUŠTVO ČLEN 7 ZA AVSTRIJSKO ŠTAJERSKO – PAVLOVA HIŠA

Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko so leta 1988 ustanovile angažirane osebe z območij na obeh straneh Mure, ki so želele uresničiti naslednje cilje: opozoriti na pravice slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Štajerskem, ki so zapisane v členu 7 Avstrijske državne pogodbe, se zavzeti za pravice slovenskega prebivalstva na avstrijskem Štajerskem, spodbuditi pouk slovenščine ter aktivno čezmejno sodelovanje na področju kulture in znatnosti. Društvo je dobilo ime po členu 7 Avstrijske državne pogodbe iz leta 1955, po katerem pripadnikom avtohtonih narodnih skupnosti v Avstriji pripadajo pravica do pouka materinščine, ustanavljanja organizacij, medijske oskrbe v maternem jeziku, pravnega zastopstva in uradnih postopkov v maternem jeziku ter dvojezičnih tabel. Na območju zvezne dežele Štajerske so namreč že od nekdaj živeli ljudje, ki jim je bila materinščina slovenski jezik.

Leta 1995 je društvo pod vodstvom takratnega predsednika Branka Lenarta in z začetno pomočjo sosednje družine Gombocz v Potrni (*Laafeld*) pri Radgoni (*Bad Radkersburg*) pridobilo staro kmečko hišo iz leta 1837 ter jo s finančno pomočjo Avstrije in Slovenije v naslednjih letih obnovilo. Uradna otvoritev Pavlove hiše – Pavelhaus je bila leta 1998. Stalna razstava v Pavlovi hiši odstira zgodovino pozabljene manjšine na Štajerskem vse do današnjih dni.

Kulturni center je dobil ime po Avgustu/Avgustu/Ágostonu Pavlu (1886–1946), ki je odrasel v slovensko-madžarski družini na Cankovi (SLO), nedaleč stran od Potrne. V začetku 20. stoletja so njegovi starši prodali hišo na Cankovi in nato približno 20 let živeli v sedanji Pavlovi hiši. Avgust Pavel je poleg slovenščine in madžarščine govoril tudi nemško, kasneje pa je študiral madžarski in latinski jezik ter slavistiko na univerzi v Budimpešti. Svoje starše je v Potrni obiskal le nekajkrat. Od leta 1920 je živel v Sombotelu na Madžarskem, kjer je delal kot etnolog, jezikoslovec, učitelj, dialektolog, prevajalec in pesnik. Zavzemal se je za dobre odnose med Slovenci in Madžari. Poleg tega Avgust Pavel predstavlja tipično večjezično osebo v regiji, kar je tudi razlog, da je kulturni center poimenovan po njem.

Po eni strani vidi Društvo svoj kulturni center Pavlovo hišo – Pavelhaus kot stičišče Slovenije in Avstrije, po drugi strani pa kot kulturno središče tam živečega eno- in dvojezičnega prebivalstva oz. predvsem kot hišo dialoga. Poleg razstave o zgodovini Slovencev na avstrijskem Štajerskem Pavlova hiša prireja tudi čezmejne prireditve, razstavlja moderno umetnost,

organizira razstave o zgodovini regije, gosti branja, koncerte, delavnice itd. Publikacije, ki jih izdaja Pavlova hiša, obravnavajo manjšino, jezik, dvojezičnost, umetnost in kulturo ter zgodovino regije. Kulturno društvo Člen 7 sodeluje z ustanovami na področju kulture in umetnosti na območju tromeje med avstrijsko Štajersko, Slovenijo in Madžarsko ter izven teh meja. Pomemben cilj društva je, da bi mednarodno sodobno umetnost uveljavili na podeželju in se z njeno pomočjo približali tamkajšnjim prebivalcem. Bistven dejavnik društvenega delovanja je tudi povezovanje z drugimi kulturnimi pobudniki zunaj večjih središč.

V sklopu Pavlove hiše je aktiven tudi dvojezični zbor. Pevski zbor Pavlove hiše je leta 2004 ustanovil Bruno Petrischek, ki je takrat postal tudi vodja zbora. Na vabilo, da »zbor išče pevce«, so se kmalu odzvali številni prijatelji petja z obeh bregov Mure, zato v zboru še danes prepevajo tako avstrijske kot slovenske pesmi. Leta 2014 je dirigentsko palico prevzel Matija Horvat, ki pevce vedno znova postavlja pred nove glasbene izzive. Pevski zbor Pavlove hiše nastopa na različnih koncertih v regiji, v začetku poletja pa organizira že tradicionalno zborovsko srečanje v Pavlovi hiši.

Leta 2009 je pri Pavlovi hiši izšla zanimiva publikacija z naslovom *Eine schlechte Nachricht kommt aus Graz / Hudi glas iz Gradca gre: Gradec in Štajerska v zbirki slovenskih narodnih pesmi dr. Karla Štreklja* (Petrowitsch in Weitlaner 2009). V tej knjigi so zbrane pesmi, ki govorijo o krajih na avstrijskem Štajerskem. Engelbert Logar je nekaj teh pesmi uglasbil, zbor Pavlove hiše pa jih je posnel na zgoščenko, ki smo jo potem priložili knjigi.

Zbor je kot projekt v času pandemije covida-19, ko ni bilo dovoljeno peti v skupini, zbral svoje najljubše pesmi in izbor teh izdal v zvezku (Horvat 2021). Ta je na eni strani namenjen pevcem in pevkam zbora, da imajo tako ob prijetnem druženju po koncertih, ki se pogosto nadaljuje s petjem, lahko pri roki besedila, na drugi strani pa tudi vsem zainteresiranim obiskovalcem Pavlove hiše.

Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko v sodelovanju z društvom Avstrijsko-slovensko prijateljstvo Gradec in lektoratom za slovenščino na graški univerzi skrbi tudi za program Slovenske čitalnice v Gradcu. Tradicijo, ki izhaja iz konca 19. stoletja, nadaljuje od leta 2013, ko je bil slavnostno odprt prostor v Štajerski deželni knjižnici. Namen in cilj takratnega ter današnjega delovanja se pa le razlikujeta. Slovensko društvo Čitalnica izvira iz leta 1899 ustanovljenega Jugoslovanskega izobraževalnega in zabavnega društva Naprej v Gradcu. Po ostrih bojih glede politične usmeritve društva so predstavniki slovenske inteligence v Gradcu leta 1908 uveljavili depolitizacijo društva in njegovo preimenovanje v Čitalnico. Društvo je bilo glede na zgodovinske okoliščine (natančnih podatkov nimamo) razpuščeno najkasneje spomladi 1941, po napadu na Jugoslavijo. V današnji Slovenski čitalnici v Gradcu ni političnih sporov, najde pa se v njej, poleg že obstoječih slovenskih knjig v deželni knjižnici, še približno 2000, večinoma podarjenih, knjig. Slovenske ustanove v Gradcu oz. na avstrijskem Štajerskem z dvojezičnimi prireditvami oživljajo Slovensko čitalnico v Štajerski deželni knjižnici. Na prireditvah se ne predstavljajo le slovenski avtorji in avtorice, temveč tudi drugi predavatelji in predavateljice, ki želijo graški publiki približati zanimivosti s področja umetnosti, kulture, zgodovine, jezikoslovja in geografije Slovenije ter tako Slovensko čitalnico spremeniti v prostor srečevanja, kulturne izmenjave in krepitve čezmejnih odnosov.

Klub slovenskih študentov v Gradcu (*Klub slowenischer Studenten in Graz*) je društvo, ki so ga 10. decembra 1974 ustanovili pripadniki slovenske narodne skupnosti koroških Slovencev. Na začetku je bila v ospredju politična dejavnost, kmalu pa so člani postali aktivni tudi na kulturnem, znanstvenem in športnem področju. Namen kluba je bil – poleg druženja slovenskih študentov v Gradcu – predvsem ohranjanje ter negovanje slovenskega jezika in kulture v Avstriji. Kasneje so dodali svojemu nazivu še »študentke«. KSŠŠG prireja svoje klubske večere, vodi svoj zbor in organizira tradicionalne Slovenske dneve – tridnevni kulturni festival.

DRUŠTVO AVSTRIJSKO-SLOVENSKO PRIJATELJSTVO GRADEC

V osemdesetih letih 20. stoletja je v Gradcu obstajalo društvo Triglav, ki je z razpadom Jugoslavije prenehalo delovati. Takratna referentka za kulturo društva Triglav, gospa Ivanka Gruber, je nato novembra 1992 ustanovila društvo Avstrijsko-slovensko prijateljstvo Gradec, ki mu je predsedovala vse do svoje smrti leta 2015. Na izredni seji občnega zbora 17. marca 2017 je bila za novo predsednico izvoljena gospa Kasilda Bedenk. Društvo se z organizacijo projektov in prireditvev zavzema za negovanje, krepitev ter nenehno širjenje kulturnih, literarnih, umetniških in splošnih gospodarskih ter prijateljskih vezi med prebivalci in ustanovami v Avstriji (predvsem avstrijski Štajerski) in Sloveniji.

ŠTAJERSKI INSTITUT ZA LJUDSKO PESEM – *STEIRISCHES VOLKSLIEDWERK*

Tradicionalne nemško-slovenske pesmi avstrijske južne Štajerske so bile predmet terenske raziskave, ki jo je v okviru projekta EU Interreg izvedel Štajerski institut za ljudsko pesem (*Steirisches Volksliedwerk*) skupaj z Institutom za raziskovanje ljudske pesmi na Univerzi za glasbo na Dunaju. Raziskovalni projekt, ki se je začel maja 1999 in končal leta 2003, je razkril na stotine pesmi in instrumentalnih skladb na štajersko-slovenskem obmejnem območju. Po besedah Eve Marie Hois s Štajerskega instituta za ljudsko pesem je projekt presegel pričakovanja, saj so bili strokovnjaki pred tem mnjenja, da je ta regija v glasbenem smislu – na primer v primerjavi z avstrijsko gornjo Štajersko – »relativno neproduktivna« (Hois in Logar 2000: 2). Znanstveniki so zbrali približno 2000 pesmi, izmed katerih je bil presenetljivo velik del slovenskih.

Prva publikacija, ki temelji na rezultatih terenskih raziskav (Hois in Logar 2000), prinaša pesmi, ki sta jih peli Angela Haßmann (roj. 1938) in Anna Šopinger (roj. 1932) iz Schloßberga pri Lučanah (*Leutschach*). Nekdanji kmetica in gostilničarka sta sestavili repertoar s približno 200 pesmimi v nemščini in slovenščini. Pri petju slovenskih pesmi jima je pomagala tudi Marija Kure (roj. 1907), mati Anne Šopinger. Pesmarica, ki jo je izdal Volksliedwerk, vsebuje izbor 21 balad in pripovednih pesmi ter je bila prvič v tej zbirki izdana v dveh jezikih.

Angela Haßmann je bila članica pevske skupine Großwalzer Singkreis (Pevski krožek iz Velikega Boča), ki jo je v začetku sedemdesetih let 20. stoletja ustanovila Anna Šopinger. Sestavljale so jo štiri ženske in trije moški. Na florjanovo, materinski dan in na folklornih večerih je

skupina triglasno (dva ženska glasova in bas) prepevala pesmi v nemščini in slovenščini. Navsezadnje je bila prav strastna pevka Angela Haßmann tista, ki je za nekaj let ponovno oživila petje na florjanovo: ob sosedski spodbudi je z bratom in dvema spoprijateljenima zakonskima paroma v noči na 4. maj 2009 prvič spet vodila to slovensko šego, ki se je že desetletja prej dejavno udeleževala. Angela Haßmann je kot zadnja od teh treh pevcev umrla leta 2020.

Drugi zvezek (Hemetek in Kapun 2001) je bil posvečen Josefi Prelog (1926–2020) iz Žetincev (*Sicheldorf*), ki je odrasčala v slovensko govoreči družini in se šele v ljudski šoli učila nemščino. Vedno je rada pela in imela velik zaklad pesmi. Sama je začela pisati pesmi v nemščini in slovenščini v svojih petdesetih letih ter jih tudi objavila v pesniški zbirki Pavlove hiše.

Institut za ljudsko pesem (*Volksliedwerk*) in Pavlova hiša sta nato skupaj izdala zgoščenko *Klangbild Südsteiermark* (Hois 2006). Zgoščenka ponuja vpogled v pevsko in glasbeno kulturo na južni, štajersko-slovenski meji, zato je povsem naravno, da se na njej izmenjujejo pesmi v nemškem in slovenskem jeziku. Dejstvo, da se izvajajo tudi slovenske pesmi, ki sodijo v pesniško dediščino na tej strani meje, je še en dokaz dolgo zanikane dvojezičnosti regije. Izbranih je bilo 29 najbolj reprezentativnih skladb – med njimi sta tudi znani »Gremo na Štajersko« ali »*I bin a Steierbua*«.

Slovenska skupnost, ki živi v Lučanah, na območju Radgone (*Radkersburg*) in Sobote (*Soboth*) na Štajerskem, nikoli ni bila zelo velika in tudi ni bila povezana med sabo. Kmečko življenje se je skozi čas močno spremenilo, slovenščina je bila izpodrinjena iz javnega življenja in se je tako ohranila samo še v okviru osebne družinskega življenja. Med 1. in 2. svetovno vojno je bilo ukinjeno tudi bogoslužje v slovenskem jeziku. Javno mnenje ni bilo naklonjeno slovenski skupnosti, ki je po 2. svetovni vojni morala predvsem skrbeti za svoje preživetje na obrobem območju in ni čutila potrebe po slovenskih kulturnih dejavnostih. Asimilacija je močno napredovala in mlajša generacija danes ne obvlada več slovenščine. So pa na avstrijskem Štajerskem vedno živeli Slovenci, ki so se preselili v te kraje od drugod ter so imeli potrebo ohranjati slovenščino in kulturne dejavnosti v slovenskem jeziku, prav tako avstrijski Štajerci, ki so se zavedali, da ima Štajerska svoj slovenski delež. Tako se je, čeprav šele veliko let po podpisu Avstrijske državne pogodbe leta 1955, začelo razvijati slovensko kulturno udejstvovanje. Jezik nas povezuje – ne glede na to, ali smo iz avstrijske Štajerske in Koroške ali Slovenije. Eni raje poslušajo Avsenike, drugi raje klasiko ali slovenski pop. Eni se veselijo slovenske kulturne ponudbe v Gradcu, drugi ne vidijo potrebe po njej. Društva se trudimo, da bi se slovenska beseda na avstrijskem Štajerskem še naprej slišala.

Članek predstavlja slovensko kulturno udejstvovanje na avstrijskem Štajerskem, za katerega skrbijo tri društva – kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko – Pavlova hiša, Klub slovenskih študentk in študentov v Gradcu in društvo Avstrijsko-slovensko prijateljstvo v Gradcu. Omenja tudi projekt Štajerskega instituta za ljudsko pesem (*Volksliedwerk*), v okviru katerega so zbirali slovenske pesmi na tem območju. Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko – Pavlova hiša in druge organizacije skrbijo za to, da se ne pozabita slovenski jezik in kultura na avstrijskem Štajerskem ter da je z različnimi kulturnimi prireditvami slovenska beseda slišana tudi danes.

CITIRANE REFERENCE

- Hemetek, Ursula in Anja Kapun 2001 »Gremo na Štajersko / Gehen wir in die Steiermark«: *Lieder aus der südsteirischen Feldforschung* 2 (Slowenische und deutsche Lieder aus der Bad Radkersburger Gegend), (Meine Lieder – deine Lieder). Gradec: Steirisches Volksliedwerk.
- Hois, Eva Maria, ur. 2006 *Klangbild Südsteiermark* [zgoščenka]. Gradec in Radgona: Steirisches Volksliedwerk in Pavlova hiša.
- Hois, Eva Maria in Engelbert Logar 2000 *Aus der südsteirischen Feldforschung I: Deutsche und slowenische Lieder aus Schloßberg* (From South Styrian Field Research I: German and Slovene Songs from Schloßberg/Gradišče), (Meine Lieder – deine Lieder 4/2). Gradec: Steirisches Volksliedwerk.
- Horvat, Matija, ur. 2021 *Liederbuch des grenzüberschreitenden Pavelhaus Chors / Pesmarica bilateralnega pevskega zbora Pavlove hiše*. Potrna: Pavelhaus – Pavlova hiša.
- Petrowitsch, Michael in Susanne Weitlaner, ur. 2009 *Hudi glas iz Gradca gre / Eine schlechte Nachricht kommt aus Graz: Graz und die Steiermark in der slowenischen Volksliedsammlung von Dr. Karel Štrekelj / Gradec in Štajerska v zbirki slovenskih narodnih pesmi dr. Karla Štreklja* (Znanstvena zbirka Pavlove hiše 12). Radgona: Pavelhaus – Pavlova hiša.